

UNAPREĐENJE SUSTAVA PLANIRANJA TURIZMA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

Sažetak

Materija turizma i zaštite mnogoznačna je i teško je u kratkom radu iznijeti sva bitna zapažanja o tako važnom razvojnom segmentu gospodarstva. U literaturi se često govori da je turizam star koliko i čovječanstvo. To dokazuje činjenica da su još u rimsko doba za odmor prilikom putovanja bile organizirane postaje i svratišta. Kasnije, u srednjem vijeku, to su bili samostanski hospiciji, krčme, konobe i sl. Već u 16. st. u Engleskoj je bilo 6000 ugostiteljskih objekata. Prvi hotel u Americi izgrađen je u New Yorku 1792., a na prostoru današnje Hrvatske hotel Kvarner u Opatiji 1884. te kasnije hotel Imperial u Dubrovniku 1897.

Malo-pomalo turizam postaje jedna od najvažnijih gospodarskih grana. Prekomjernom izgradnjom turizam „troši” najkvalitetnije prostore, pa treba dobro sagledati i planirati odnos turizma i mogućnosti prostora, posebno zaštite prostora, a uz to i transformacije zatečenih struktura. Sve to upućuje na detaljnu analizu dosadašnjih koncepcija razvoja turizma i novu orijentaciju, koja prvenstveno treba imati zaštitni karakter prema povijesnoj i prirodnoj baštini.

Premda se ulažu naponi za uspostavljanje infrastrukturnih koridora i zaštitu vrijednih područja, ipak su prisutne greške, neželjene promjene i degradacije. To je upozorenje da se sustav prostornog planiranja i upravljanja mora unaprijediti, prvenstveno znanstvenim istraživanjima i njihovom primjenom te kontinuiranim praćenjem i realizacijom planova. Uporedo s tim nameće se potreba za reformiranjem prostornog planiranja u interesu zaštite prirodne i kulturne baštine i općenito ambijentalnih vrijednosti, naročito usklađenjem s europskim odrednjima. Različitost hrvatskog prostora – od slavonske ravnice, pitoresknog Zagorja, Like, Istre do urbanih struktura Dalmacije s morem i otocima – rezultira različitim mogućnostima koje stvaraju konkretne okolnosti.

Ključne riječi: identitet, prirodni fenomeni, degradacija, planiranje i upravljanje, odnos turizma i zaštite, kulturna i prirodna baština, scenarij zaštite

Uvod

Prirodna raznolikost hrvatskog prostora najprisutniji je element njegova identiteta, a obuhvaća bioraznolikost, georaznolikost i krajobraznu raznolikost. Osnovna tema publikacije „Turizam i zaštićena područja” nameće nam potpunije vrednovanje kulturnih i prirodnih datosti te racionalnije korištenje prostora za turizam – ne zanemarujući prioritet zaštite prostora. Turizam se na čitavom području Hrvatske, posebno uz jadransku obalu i otoke, ubraja u red najintenzivnijih i najdinamičnijih gospodarskih pojava suvremenog života. On danas, u većini slučajeva, daje impuls gospodarskim kretanjima i uvlači se u sve pore života, angažirajući velik broj gospodarskih i drugih subjekata. Međutim, neizbježno je posvetiti veliku pažnju istraživanjima zaštite prostora pri izradi razvojnih prostornih planova u turističkim područjima. Grč prostornog planiranja proteklih desetljeća (posebno od 2000. nadalje) jest u tome što je turizam bio dominantan u planovima i u realizaciji, a pritom se nije dovoljno mislilo o zaštiti prostora. Ukratko, nije se dovoljno razmišljalo o tome da je potrebno prije planiranja i realizacije turističkih zona savladati osnovne pragove infrastrukture i zaštite prostora. Zato ću se u nastavku posebno osvrnuti na zaštićeni povijesni grad Dubrovnik, koji je „okupiran” prekomjernim turistima, te na zaštićeni krajolik arhipelaga Kornata, kojem prijeti „opasnost” od zagađenja i prekomjernog broja posjetitelja.

Rješavanje problematike – iz gore navedenih činjenica – nije jednostavno, pa je neophodno kontinuirano praćenje pri rješavanju prostornih različitosti strategija razvoja. Prilikom odabira strategijskih rješenja za razvoj turizma treba uvažavati osjetljivost područja, estetske osobine, regionalnu raznolikost, a posebno infrastrukturnu opremljenost kako bi se mogla formirati mjerila u planiranju, pa i određenim ograničenjima u smislu zaštite. Za to su obavljena posebna istraživanja s preporukama za unapređenje u sklopu Savjeta za prostorno uređenje Republike Hrvatske putem sljedećih dokumenata:

- Procjena stanja u prostoru i preporuke za unapređenje uređenja prostora Republike Hrvatske (2006.)
- Kriteriji za planiranje turističkih predjela obalnog područja mora (2009.)
- Kriteriji i smjernice za planiranje golfskih igrališta (2010.)
- Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske (2011.)
- Smjernice i kriteriji za arhitektonsku vrsnoću građenja (2011.).

To evidentno rezultira potrebom za novom konceptualno-kreativnom metodom izrade prostornih planova, kontrolom kvalitete planova i njihove provedbe, izborom adekvatnih scenarija u planiranju i drugim.

Prijedlog orijentacija u budućem planiranju turizma i zaštite prostora

Bitno je da se koncept i strategija turističkog razvoja Hrvatske strogo odrede na razini države, a da se lokalne zajednice brinu o prostornom uređenju i zaštiti područja. Republika Hrvatska još je 1997. imala Strategiju prostornog uređenja koja je u glavnim crtama usklađena s temeljnim načelima Europske unije jer se samo na takav način može dobiti cjelovitost razvoja turizma koji proizlazi iz hrvatskih resursa. Međutim, zbog potrebe detaljnijih usklađenja različitih na-

cionalnih vizija prostornog razvoja (promet, vodno gospodarstvo, zaštita okoliša, zaštita kulturne baštine i dr.) na europskoj razini moramo strogo voditi računa o zajedničkim dokumentima kao što su: povelje, preporuke, deklaracije, konvencije i sl. Nažalost, dosadašnja praksa bila je da su se turistička područja rjeđe planirala konceptualno, a češće po logici zauzimanja neizgrađenog prostora i preuzimanja lokacija iz važećih prostornih planova. Da bi se omogućila takva praksa, potrebno je mnoge dosadašnje nedorečenosti / manjkavosti u prostornom planiranju prethodno znanstveno istražiti, elaborirati i ozakoniti, kao:

- nedostatna sektorska istraživanja u postupku izrade prostornih planova
- uspostavljanje stroge dugoročne zaštite područja u odnosu na druge zahtjeve i interese (primijeniti posebno mjerila kojima je cilj osnažiti zaštitu i štednju prostora)
- nisu uključeni turistički smještajni kapaciteti u domaćinstvima, koji čine više od polovice ukupne turističke ponude (prije je potrebno povećati hotelske smještajne kapacitete, a kontrolirati / smanjiti apartmanski smještaj)
- ne zanemarivati otoke kao jedinstvenu plansku cjelinu, neovisno o broju jedinica lokalne samouprave
- linearna određenja zaštite obalnog pojasa prihvatljiva su kao privremena mjera zaštite, međutim nisu optimalna za raznolike osobitosti obalnog područja (u svezi toga širenje turističkih područja planirati na udaljenijim područjima od obale)
- uspostaviti / ozakoniti kriterije za arhitektonsku vrsnoću građenja na ukupnom prostoru Republike Hrvatske
- i drugo.

Danas je konceptualno-kreativna metoda planiranja važna zbog maksimalne zaštite prostora, pogotovo jer pripadamo zajedničkom europskom prostoru i europskom tržištu, pa treba voditi računa o očuvanju nacionalnog identiteta i očuvanju prirodne i kulturne baštine te jačanju ekoloških struktura.

Vidljivo je da Hrvatska postaje zanimljiva za Europu i svijet. Treba imati na umu da je kapital robustan i traži prostor na kojem će ispuniti svoje želje ne razmišljajući o društvenim interesima. Te investicije uglavnom su dobrodošle, ali ne baš na svakom mjestu i ne bez mjerila i kontrole. Uz sve navedeno zaštita čovjeka okoline važan je element života, posebno u turizmu, i bitno utječe na njegovu razinu. S manjim ili većim zagađenjima i otuđivanjem od prirode mijenja se (iscrpljuje se) i temeljni turistički resurs, a mijenjaju se i temeljne potrebe čovjeka / turista, od kojih je danas najvažniji odlazak u prirodu radi rekreacije, ugođaja, meditacije, pa i zabave, što svakodnevno slušamo u izvješćima medija, turističkih zajednica, agencija, u intervjuima s gostima i sl. Trebalo bi učinkovitije, aktivnije i cjelovitije primjenjivati sve instrumente zaštite u okviru prostorno-planskih dokumenata i provedbeno-nadzorno-inspekcijskih mehanizama u cijeloj Hrvatskoj. Treba naglasiti da se to može postići isključivo sinergijom s gospodarskim razvojem da bi se osigurala sredstva za provođenje prihvatljive politike zaštite.

Sve navedeno upućuje na „scenarij zaštite“, koji štiti kulturna dobra, prirodu, a u neku ruku i gospodarski razvoj – koji će u početku biti pomalo usporen. Ina-

če se „scenarij zaštite” primjenjuje u uvjetima visokog stupnja razvoja društva, a to je ono što i mi dugoročno želimo i čemu težimo, stoga ga treba primijeniti i na njemu ustrajati u dugoročnom planiranju. To je posebno istaknuto u izlaganju Srečka Pegana na temu „Scenariji prostornog razvoja” održanom na znanstvenom skupu *Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske*, koji su organizirali HAZU, Savjet za prostorno uređenje Republike Hrvatske i Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva Republike Hrvatske (2011.).

Osvrt na grad Dubrovnik i kornatski arhipelag

Dubrovnik i Kornati, zaštićeni turistički biseri Hrvatske i Mediterana, dobar su primjer posljedica spontanog razvoja turizma u zaštićenim prostorima. Dubrovnik je uvršten na UNESCO-ov Popis svjetske kulturne baštine 1979., a velik dio kornatskog arhipelaga proglašen je nacionalnim parkom 1980. Zbog navedene zaštite vrijedne kulturne i prirodne baštine i turističke atrakcije za navedena područja treba obvezno koristiti „scenarij zaštite” u prostornom planiranju.

Za postizanje visoke kvalitete planiranog i izgrađenog područja (i u Dubrovniku i na Kornatima) potreban je integralni pristup političara, znanstvenika, gospodarstvenika, a posebno društvene svijesti. To je zapravo arhitektonska politika u kojoj se određuju ciljevi za dugoročan kvalitetan razvoj u kojem i mi arhitekti sudjelujemo sugerirajući i poštujući mjerila, prostorne mogućnosti, a nadasve zaštitu prostora. Za ostvarenje navedenih ciljeva arhitektonske politike potrebno je obraditi deset tematski povezanih područja:

1. društvena svijest
2. javni zahvati u prostoru
3. graditeljska baština (nasljeđe)
4. razvoj, planiranje i uređenje prostora
5. građenje i oblikovanje prostora
6. stanovanje
7. arhitektonsko-urbanistički natječaji za najkvalitetnije rješenje
8. obrazovanje
9. prostor i arhitektura kao pokretači gospodarskog razvoja
10. zakonodavni okvir.

Provođenje arhitektonske politike dugotrajan je proces ne samo u Hrvatskoj već i u mnogim zemljama Europske unije.

Da bismo mogli kontrolirati naježu turista i investitora (robusnog kapitala), potrebni su odmor, stanka i vrijeme za razmišljanje pri donošenju prostornih planova ne bi li se uspostavila adekvatna mjerila u planiranju (pa čak i planerski ograničilo iskorištavanje prostora, infrastrukture i resursa), obavila dodatna znanstvena istraživanja i uspostavili kriteriji da bi se sačuvala visoka kvaliteta turizma, koja iz sezone u sezonu pomalo kopni. Svaki je plan živa materija te se u ovom ubrzanom tempu života i rada planovi kontinuirano moraju pratiti i dopunjavati da ne bismo u potpunosti prostor potrošili i ostali bez zavičaja, što se odnosi na Dubrovnik i na Kornate kao i na veći dio turističkih destinacija u Hrvatskoj.

Slika 1. Prekomjeran broj turista u Dubrovniku (36 turista po glavi stanovnika) gura grad prema tome da postane „žrtva uspjeha” (skica: S. Butijer)

Dubrovnik

Dubrovnik je jedinstven srednjovjekovni grad okružen zidinama i morem. Njegova arhitektura mješavina je srednjovjekovnog, gotičkog, renesansnog i baroknog stila. Prema povijesnim činjenicama osnovan je u 7. stoljeću.

Kako doživljavamo Dubrovnik? Prema pisanju profesora Josipa Seissela (1958: 5): *Dubrovnik nas ispunjava zadovoljstvom i kad ga gledamo iz daljine, s mora, i kada mu pridemo bliže i kad siđemo niz gradska vrata u glavnu ulicu i kad lutamo sporednim ulicama i kad smo na njegovim trgovima i u njegovoj luci. Kad šecemo zidinama, doživljavamo njihovu snagu i ne znamo što nas se više doima, veličanstvenost mora ili živopisnost čilima gradskih krovova. Kad uđemo u crkve i dvorane ili u obične građanske kuće, uvijek je naše oko zadovoljno, našoj potrebi za skladom prostora i oblika ugođeno jer ovaj Grad zrači skladom.*

Dubrovnik je koliko-toliko grad po mjeri čovjeka jer su generacije u kontinuitetu nastavljale rad prethodnih generacija. Nažalost, danas, u vrijeme „globalizacije” koja se uvukla u sve pore života, Dubrovniku prijeti opasnost da postane „žrtva uspjeha”.

Evidentno je da Strategiju za razvoj turizma, postavljenu još 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća, treba permanentno i kontinuirano dopunjavati i prilagođavati vremenu u kojem živimo. Međutim, dogodilo se nešto suprotno – da su „horuk” rješenja, legalizacija nezakonito izgrađenih zgrada i nekontrolirani kapital dobrim dijelom uništili sklad i neposredno blokirali određene zone.

Stalno nam se nameće pitanje kako usporiti brzu, nepromišljenu i neravnomjernu urbanizaciju u uvjetima globalizacije, a pritom čuvati i unaprijediti vrijedne prostore Dubrovnika i njegove okolice usmjerene prema elitnom turizmu. Nukleus Dubrovnika njegova je povijesna jezgra s domicilnim stanovništvom. Grad bez domicilnog stanovništva zapravo nije grad.

Mislim da se nije moguće vratiti unazad, ali pojedine se stvari mogu postupno limitirati i ispravljati da bi se razvoj usmjerio na pravi put. Gradi se sve više i više, a prag tolerancije sve je niži. Negdje treba usporiti/stati. Ako se zaustavi gradnja, zaustavlja se život. Ne može se potpuno zabraniti, ali može se limitirati po pojedinim zonama. Potrebno je artikulirati razborit prijedlog scenarija razvoja kvalitetnog i odgovornog turizma. Recimo, u prvom krugu oko povijesne jezgre moguće je dozvoliti isključivo minimalnu gradnju, interpolaciju ili rekonstrukciju. U drugom krugu oko povijesne jezgre moglo bi se dopustiti malo veće intervencije prema prostornim mogućnostima, a u trećem krugu i šire (Konavle, Župa dubrovačka, Dubrovačko primorje, Ston...) moglo bi se dopustiti promišljeno planiranu i kvalitetnu izgradnju sadržaja koji dopunjavaju deficitarne sadržaje ove regije kako bi Dubrovnik ostao na vrhu piramide elitnog turizma. U svakom slučaju prvenstveno treba razmišljati o omjerima izgrađenog naspram slobodnog, zelenog i rekreacijskog prostora. Svjesni smo da su takvi postupci nepopularni i za investitora i za političare, međutim nužno ih je provesti da bi se ostalo u okviru „skladnog grada“.

Potrebno je imati na umu da se ne bi smjelo graditi ako nisu savladani svi pragovi infrastrukture i ako nisu usklađena mjerila za izgradnju, vezano za prostorne mogućnosti bez pretjerivanja i megalomanije kako bi se sačuvao grad po mjeri čovjeka.

U svakom slučaju, Dubrovnik se treba ponašati kao *lider* u turizmu šire regije. Potrebno je stoga kontrolirati te, ako treba, limitirati priljev prolaznih gostiju s kruzera i drugih turističkih destinacija. Ukratko – potrebno je izbjegavati masovni turizam, a preferirati visoki standard u turizmu. U suprotnom će se dogoditi da „turizam ubija turizam“. To nas upozorava da proučimo scenarije prostornog razvoja (vizije), koji se već primjenjuju u mnogim zemljama Europe, kao i u nama susjednim državama Sloveniji, Austriji, Mađarskoj i dr. Prema knjizi *Scenarij prostornog razvoja* prof. dr. sc. Srečka Pegana predlažu se varijantni scenariji rasta, sigurnosti, kompeticije, kohezije, rizika, scenarij zaštite i dr.

Nažalost, danas smo se približili scenariju rizika. Za scenarij rizika uobičajena su određenja predimenzionirana građevna područja planirana na temelju želje, a ne dokazanih potreba razvoja, neselektivna prenamjena poljodjelskog i šumskog zemljišta u građevno zemljište, građenje na neizgrađenom građevnom zemljištu, posebno „apartmanizacija“ turističkih naselja uz manjkavu prostornu organizaciju i izostajanje socijalnih resursa i drugo. Zato je potrebno hitno prijeći u sporiji „scenarij zaštite“, koji štiti prostor, krajolik, kulturna dobra, prirodu i okoliš, pa u neku ruku i gospodarski razvoj, te teži visokom stupnju razvoja društva, što i pripada Dubrovniku.

Kornati

Kornatski arhipelag s nacionalnim parkom najrazvedeniji je ekosustav u Jadranu, a uključuje čak 12 % svih otoka u pročelju hrvatske obale. Sveukupna je površina arhipelaga 320 km² s 89 otoka, otočića i hridi. Obiluje prirodnim i kulturnim posebnostima – od okomitih litica „kruna“ do kornat-

skog podmorja. Prevladavaju pašnjak – kamenjar te pojedine mediteranske kulture maslina, smokava, vinove loze i južnog voća.

Kornatski ambijent izvrsno je opisao Vladimir Skračić u knjizi *Kornati kada su bili Kurnati* (2021). Akademik Nikola Bašić kao recenzent istaknuo je: *Na rubu jednog ugaslog otočnog svemira sve slabšniji, ali ipak još uvijek živa pulsira kornatska rič. Ono što nestaje ili je već nestalo u tom čudesnom mikrokozmosu, živi još u riječima i sjećanjima posljednjih Kornatara. Jedan od njih je i Vladimir Skračić, predstavlja singularnu kornatsku osobnost...* (Bašić u: Skračić, 2021). U uvodu knjige pod naslovom *Kornati: otoci vanka ruke* autor Vladimir Skračić ovako opisuje tragove ljudskog postojanja u arhipelagu: *Od prvih tragova ljudskog postojanja u arhipelagu do danas, Kornati su bili mjesto za uporne i marljive, za hrabre i odlučne, za sve kojima drugačije nije moglo biti. To je bio prostor samo za one koji su mogli sami u potpunoj izolaciji odgovoriti na svaki izazov, bez ičije pomoći sa strane, jednom riječju – prostor vanka ruke. Najjači argument koji govori u prilog ovoj tvrdnji jest da se kroz čitavu povijest u arhipelagu nije uspjelo uspostaviti mjesto trajne naseljenosti.* (Skračić, 2021: 13). Međutim, nastavlja V. Skračić: *Na kraju tog razdoblja došli su zaštitari. Zapravo, sama država. Ona je svojim zakonima odredila okvir zaštite kojemu nije znala dati sadržaja. A prvo načelo u postupanju koje je izabrala istovjetno je načelu koje se kroz povijest stalno ponavljalo. Upravljanje sustavom zabrana i na daljinu!* (Skračić, 2021: 13).

Nameće se misao da na Kornatima treba preferirati tradicionalnu gradnju i tradicionalno življenje jer živjelo se u većoj harmoniji s prirodom i sinergiji s lokalnom zajednicom. Stoljetna simbioza prirodnog bogatstva i čovjekova rada (Skračić, 2003; Kulušić, 2007) stvorila je jedinstvene Kornate:

- s razvedenom obalom i velikim brojem otoka, otočića, hridi, uvala, plaža...
- s gastronomskom ponudom od 32 ugostiteljska objekta (uključujući i dio arhipelaga koji nije obuhvaćen nacionalnim parkom, a čine ga otoci Žut i pripadajući otočići);
- gdje je kuća, tu je i konoba
- s kamenjarskim pašnjacima (oko 3000 ovaca)
- s izvornom (minimalnom) infrastrukturnom opremljenosti (betonske vodospreme za kišnicu, agregati i solarni paneli za struju, septičke jame, improvizirana pristaništa za brodice, u većini rekonstruirane i obnovljene stare zgrade i dr.)
- i drugo.

Prvovažna područja za ulaganja i subvencioniranja u turizmu Kornata tamo su gdje se interesi zaštite prostora i interesi turističke djelatnosti funkcionalno spajaju. To je zapravo temelj opstanka održivosti. Treba, koliko je moguće, očuvati Kornate od najeзде masovnog turizma ne bi li se očuvala kvaliteta mora i obale uz visoku razinu ekološke svijesti.

Na temelju iznesenih činjenica strategiju razvoja Kornata trebalo bi odrediti prema tri osnovne zadaće prostornog uređenja, a to su:

- zaštita prostora i očuvanje biološke i krajobrazne vrijednosti
- gospodarenje prostorom
- upravljanje prostorom.

Slika 2. U sezoni Kornatima plovi do 600 brodica na dan. Kako izbjeći negativne posljedice masovnog turizma? Isključivo uspostavljanjem strogo scenarija zaštite koji čuva prirodu i kulturna dobra te ograničava prekomjernost (skica: S. Butijer)

Kao prvo, kornatsko područje mora biti uvršteno u posebnu državnu skrb jer se samo na takav način može ostvariti podupiranje razvoja, ali održivog sukladno zakonima zaštite i nacionalnim interesima. Na temelju analize, vrednovanja stanja i uspostave zakonskih akata u prostoru Kornata lakše je izvršiti odabir koncepta/scenarija za razvitak i dugoročno planiranje.

Zato se preporučuje obvezno uvesti „scenarij zaštite“, koji u krajnosti rezultira povećanom vrijednosti, ali isključivo uz pažnju, pomoć i skrb države u nekim segmentima da ne bi došlo do degradacije jedinstvene prirode i kulturne baštine.

Zaključne misli

Neke nove orijentacije razvoja turizma i zaštite područja u Hrvatskoj trebaju imati prvenstveno zaštitni i sanacijski karakter. Došlo je vrijeme da se sposobni, stručni ljudi angažiraju u ispravljanju mnogih grešaka u dosadašnjoj praksi planiranih i realiziranih turističkih objekata ne bi li se uspostavilo mjerilo za kapacitet i broj turista te prikladan scenarij zaštite. Mnogi pogrešni potezi uzrok su devijacija i deformacija u razvoju hrvatskog turizma.

Na osnovnu temu „Turizam i zaštićena područja“ nameću nam se mnoga pitanja koja traže odgovore u prostorno-planskim dokumentima:

- kako zaštititi autohtonost, izvornost, suverenitet u ovom globalnom svijetu
- kako primijeniti holistički pristup u procesu planiranja da bi se postiglo ekološko, gospodarsko i društveno upravljanje resursima
- kako uspostaviti mjerila planiranja u turizmu i kako kontrolirati progresivno povećanje broja turista bez obzira na kvalitetu

- kako uspostaviti „scenarij zaštite“ u planiranju koji štiti prostor, krajolik, kulturno-prirodnu baštinu i po potrebi umanjuje i limitira građevna područja nakon uvriježenog „scenarija rizika“ gdje se, uz ostalo, prenamjenjuje negrađevno u građevno zemljište
- kako uspostaviti kontinuiranu pomoć/sufinanciranja države za poboljšanje specifične infrastrukturne opremljenosti Kornata
- i drugo.

O svemu tome govori i Deklaracija o hrvatskom prostoru Akademije za arhitektonsku umjetnost i znanost Hrvatske, u kojoj se konstatira da je prostor najvrjednije nacionalno blago te ga temeljnim odredbama Ustava Republike Hrvatske treba staviti pod postojanu zaštitu kao branu od kratkoročnih interesa podložnih legislativnim oscilacijama.

Nažalost, spomenuti problemi u različitim prostornim manifestacijama turizma na hrvatskoj obali potvrđuju činjenicu da smo postali tržišno društvo gdje je, većinom, sve na prodaju, o čemu piše ugledni harvardski profesor Michael J. Sandel (2012) u knjizi *Što se novcem ne može kupiti: Moralne granice tržišta* i pita se: „Zašto bismo se trebali zamisliti kada vidimo da kročimo prema društvu u kojem je sve na prodaju? Iz dvaju razloga: jedan se odnosi na nejednakost, drugi na korupciju. Pametnome dosta!“ (Sandel, 2012: 12).

Literatura

- Alfier, D. (1981). Potreba novih orijentacija u dugoročnom razvoju našeg turizma, Zbornik radova Fakulteta za turizam i vanjsku trgovinu, 3, Dubrovnik, 11–29.
- Apolitika (2013), Nacionalne smjernice za vrsnoću i kulturu građenja
- Bašić, N. (2021). Izvadak iz recenzije, u: Skračić, V., Kornati kada su bili Kurnati, Školska knjiga, Zagreb.
- Antena Zadar, Nikola Bašić: Sve Kornatske prirodne vrijednosti podređene su najvulgarnijoj turističkoj potrošnji, 24. studenoga 2021. <https://www.antenazadar.hr/clanak/2021/11/nikola-basic-sve-kornatske-prirodne-vrijednosti-podredene-su-najvulgarnijoj-turistickoj-potrosnji/>
- Butijer, S. (2011). Unaprjeđenje stanja u prostoru Republike Hrvatske, u: Zbornik radova Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske, ur. S. Butijer, B. Magaš, M. Obad Šćitaroci, H. Knifić Schaps i M. Turnšek, HAZU, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Savjet za prostorno uređenje Republike Hrvatske, Zagreb, 5–8.
- Butijer, S. (2022). Povezanost turizma s prostorom i njegov utjecaj na urbanu transformaciju jadranskog područja, u: Arhitektura kao obazriva igra različitih napetosti, Naklada Ljevak, Zagreb, 78.
- Butijer, S. (2022). Utjecaj razvoja turizma u procesu urbane transformacije Dubrovnika, u: Arhitektura kao obazriva igra različitih napetosti, Naklada Ljevak, Zagreb, 155.
- Kulušić, S. (2007). Knjiga o Kornatima, Murterski zbor, Murter.

- Magaš, B. (2011). Identitet hrvatskog prostora i vrsnoće građenja, u: Zbornik radova *Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske*, ur. S. Butijer, B. Magaš, M. Obad Šćitaroci, H. Knifić Schaps i M. Turnšek, HAZU, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Savjet za prostorno uređenje Republike Hrvatske, Zagreb, 9–13.
- Obad Šćitaroci M., Dumbović-Bilušić B., Obad-Šćitaroci B. (2011). Značaj i očuvanje krajolika u prostornom uređenju, u: Zbornik radova *Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske*, ur. S. Butijer, B. Magaš, M. Obad Šćitaroci, H. Knifić Schaps i M. Turnšek, HAZU, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Savjet za prostorno uređenje Republike Hrvatske, Zagreb, 65–74.
- Pegan, S. (2011). Scenariji prostornog razvoja. u: Zbornik radova *Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske*, ur. S. Butijer, B. Magaš, M. Obad Šćitaroci, H. Knifić Schaps i M. Turnšek, HAZU, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Savjet za prostorno uređenje Republike Hrvatske, Zagreb, 31–34.
- Rošin, J. (2023). Sabor šuti, a ostaje bez države – Deklaracija o hrvatskom prostoru, *Večernji list*, Zagreb, 15. srpnja 2023., 48.
- Sandel, M. J. (2012) Što se novcem ne može kupiti: moralne granice tržišta, *Verbum*, Split.
- Savjet za prostorno uređenje Republike Hrvatske, Procjena stanja u prostoru i preporuke za unapređenje uređenja prostora Republike Hrvatske (2006).
- Savjet za prostorno uređenje Republike Hrvatske, Kriteriji za planiranje turističkih predjela obalnog područja mora (2009).
- Savjet za prostorno uređenje Republike Hrvatske, *Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske* (2011).
- Savjet za prostorno uređenje Republike Hrvatske, Kriteriji i smjernice za planiranje golfskih igrališta (2010).
- Savjet za prostorno uređenje Republike Hrvatske, *Smjernice i kriteriji za arhitektonsku vrsnoću građenja* (2011).
- Seissel, J. (1958). Predgovor, u: Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*, Društvo prijatelja dubrovačke starine, Dubrovnik, 5–8.
- Skračić, V. (2003). Kornati: okrunjeni otoci, *Forum*, Zadar.
- Skračić, V. (2021). Kornati kada su bili Kurnati, *Školska knjiga*, Zagreb.
- Šterc, S. (01.09.2023.). Hrvatska otočna rapsodija, 7 dnevno, Zagreb, 1. rujna 2023., 20.
- Vukonić, B. (2011.). Prostorni i gospodarski aspekti razvoja hrvatskog turizma, u: Zbornik radova *Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske*, ur. S. Butijer, B. Magaš, M. Obad Šćitaroci, H. Knifić Schaps i M. Turnšek, HAZU, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Savjet za prostorno uređenje Republike Hrvatske, Zagreb, 42–47.
- Zavod za prostorno planiranje Republike Hrvatske (1997.) *Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske*

IMPROVING TOURISM PLANNING SYSTEM IN PROTECTED AREAS

Abstract

The subject of tourism and protection is multifaceted, making it difficult to present all significant observations about such an important segment of economic development in a short paper. It is often stated in literature that tourism is as old as humanity itself. The fact that even in Roman times, stations and lodging houses were established for passengers to rest during travel attests to this. Later, in the Middle Ages, travellers could rest in monastic hospices, inns, taverns, etc. As early as the 16th century, there were 6,000 hospitality establishments in England. The first hotel in the United States was built in New York in 1792, while the first hotel in Croatia was "Kvarner", built in Opatija in 1884, followed by the "Imperial" hotel in Dubrovnik in 1897.

Little by little, tourism became one of the major economic branches. Excessive building that accompanies tourism "uses up" the best plots of land, so we need to thoroughly examine and plan the relationship between tourism and space, especially the protection of space, as well as the transformation of existing structures. All this points to a detailed analysis of the existing concepts of tourism development and to a new direction which must primarily act protectively towards historical and natural heritage.

Although efforts are being made to establish infrastructure corridors and to protect valuable areas, mistakes, unwanted changes and degradations still occur. This warning is a signal that the spatial planning and management system must be improved, primarily through scientific research and continuous monitoring, as well as through implementation of plans. At the same time, spatial planning needs to be reformed in the interest of protecting natural and cultural heritage and environmental values in general, especially by conforming to European regulations. The diversity of the Croatian territory – from the plains of Slavonia, the picturesque regions of Zagorje, Lika and Istria, all the way to the urban structures of Dalmatia with its sea and islands – offers different possibilities created by specific circumstances.

Keywords: *identity, natural phenomena, degradation, planning and management, relationship between tourism and protection, cultural and natural heritage, protection scenario*

